

نیازسنجی اطلاعات

نوشته: جواد بشیری^۱

مقدمه

اطلاعاتی استفاده‌کنندگان، تصمیم‌گیران نظام اطلاع‌رسانی را در جهت تهیه و تدوین منابع اطلاعاتی مناسب، یاری نمایند.

نیازسنجی اطلاعات

"نیازسنجی اطلاعات"^۲ عبارت است از کاربرد فنی که بتوان به کمک آنها اطلاعات مناسب را درباره نیازها گردآوری کرد و به الگوی نیازها و خواسته‌های فرد، گروه و جامعه دست یافت. در حوزه اطلاع‌رسانی نیازشناسی یا نیازسنجی فرآیندی پیچیده و نیازمند دقت و بررسی زیادی است و منظور از آن، نیازهایی است که از طریق ارائه خدمات کتابداری و اطلاع‌رسانی مرتفع می‌گردد. البته نیاز به اطلاعات، دارای ماهیتی متفاوت با نیازهای دیگر انسان - مثل نیاز به خدمات رفاهی، بهداشتی و...- است. از این‌رو در تعیین نیازهای اطلاعاتی، سلیقه‌ها، تخصص‌ها، زمینه‌های علمی، محیط‌های کاری و متغیرهای متعدد دیگری را باید مد نظر قرار داد. از سوی دیگر مجریان و دست‌اندرکاران نیازسنجی اطلاعات به لحاظ تخصصی، باید اطلاعات کافی از جامعه مورد نظر خود داشته باشند تا بتوانند در انجام پژوهش خود موفق باشند. در نظام اطلاع‌رسانی جهانی صافی‌های مناسبی برای تصفیه اطلاعات بر اساس نیازهای اطلاعاتی جامعه استفاده‌کننده وجود ندارد و سیل اطلاعات، فرصت انتخاب و تطبیق

انسان همواره برای کشف ناشناخته‌ها و دست‌یافتن به پدیده‌های جدید، به اطلاعات نیاز دارد. علاوه بر این افراد جامعه برای تصمیم‌گیری درست، برنامه‌ریزی صحیح و بهبود شرایط فردی و اجتماعی، نیازمند اطلاعات می‌باشند. نیاز به اطلاعات همیشه وجود داشته است و مختص به زمان حال نیست؛ اما بحث نیازسنجی اطلاعات بخصوص به شکل مدون امروزی، سابقه چندانی ندارد. سنجش نیازهای اطلاعاتی^۳ استفاده‌کنندگان، همواره از دغدغه‌های فکری کتابداران و اطلاع‌رسانان بوده و هست. تمام تلاش کتابداران مبنی بر گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات چنانچه منطبق با نیازهای واقعی استفاده‌کنندگان نباشد، کاری جز اتلاف وقت و سرمایه نخواهد بود. از این‌رو شناخت نیازهای اطلاعاتی واقعی جامعه استفاده‌کننده برای مدیران هر مجموعه اطلاعاتی امری حیاتی است. البته تشخیص نیازهای واقعی همیشه هم آسان نیست و حتی در صورت تشخیص درست، باید اطلاعات مورد نظر قابل دسترسی باشد. اما به هر جهت هر اندازه نیازسنجی دقیق‌تر صورت پذیرد، منابع اطلاعاتی مناسب‌تری فراهم شده و حاصل کار رضایت‌بخش‌تر خواهد بود. بر این اساس پژوهش‌هایی که در زمینه نیازسنجی اطلاعات انجام می‌شود قصد دارند تا با بررسی منابع اطلاعاتی موجود و مشخص ساختن نیازهای

اطلاعات با نیازهای واقعی را از افراد سلب کرده و منجر به نوعی آلودگی و اضافه بار اطلاعاتی شده است. اگر در گذشته کسانی بر این باور بودند که هر استفاده کننده، نیاز خود را بخوبی تشخیص می دهد، و سیر نیاز اطلاعاتی از مبدأ (احساس نیاز به اطلاعات) تا مقصد (دستیابی به اطلاعات مورد نظر) ساده بود، امروزه نجات استفاده کنندگان از گرداب اطلاعات، به یک مسئله بفرنج تبدیل شده است. "در کشورهای نظیر ایران، در عین توجه به جریان جهانی اطلاعات، باید شرایطی را فراهم آورد تا استفاده کنندگان بتوانند، مطابق با نیازهای واقعی خود اطلاعات لازم را کسب کرده و از هر گونه ساده انگاری در گزینش و کاربرد اطلاعات بپرهیزند." (۱)

هر نظام اطلاعاتی، باید با ارزیابی دقیق و صحیح مجموعه خود، نقاط ضعف و قوت موجود را بررسی و برای بالا بردن میزان سودمندی مجموعه منابع اطلاعاتی، برنامه های مؤثر و کارآمدی را تدارک ببیند. یکی از وظایف کتابداران و اطلاع رسانی، گردآوری، سازماندهی و اشاعه اطلاعات در کتابخانه یا مرکز اطلاع رسانی است، اما وظیفه حساس و دشوارتر از آن، شناسایی و تشخیص نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان می باشد. این مطلب از آن جهت از اهمیت و حساسیت بالایی برخوردار است که با وجود حجم روزافزون اطلاعات و هزینه سنگین تهیه منابع اطلاعاتی از یک سو، و کمبود منابع مالی از سوی دیگر، هیچ کتابخانه ای نمی تواند تمامی منابع اطلاعاتی را در یک جا گرد آورد. از این رو لازم است نیازهای واقعی جامعه استفاده کننده بدرستی مشخص گردد تا بتوان مناسب ترین منابع اطلاعاتی را گزینش کرد.

نیازهای اطلاعاتی

عدم کفایت اطلاعات "داشته"، برای انجام هر کار یا پاسخ به هر سؤال، نیازهای اطلاعاتی را تشکیل می دهد. به عبارت دیگر فرد برای انجام هر کاری نیاز به اطلاعات دارد، حال اگر اطلاعات وی نسبت به مسئله، کم یا ناکافی باشد، باعث ایجاد نیاز اطلاعاتی می شود. این گونه نیازها مختص به زمان - آتی یا آتی - است. بررسی و شناخت این نیازها موضوع

پژوهش هایی است که تحت عنوان بررسی نیازهای اطلاعاتی یا نیازسنجی اطلاعات انجام می شوند. به عقیده کرافورد^۴ نیازهای اطلاعاتی به موارد زیر بستگی دارند:

۱. فعالیت های شغلی؛
۲. دامنه یا حیطه علائق؛
۳. در اختیار بودن تسهیلات؛
۴. مشاغل سلسله مراتبی افراد؛
۵. عوامل برانگیزاننده نیازهای اطلاعاتی؛
۶. نیاز به تصمیم گیری؛
۷. نیاز به جستجوی اندیشه های نو؛
۸. نیاز به اعتبار بخشی اندیشه های درست؛
۹. نیاز به ادای سهم حرفه ای؛
۱۰. نیاز به برقراری اولویت در کشف و جز آنها.

عوامل مؤثر بر نیازهای اطلاعاتی

نیازهای اطلاعاتی از عوامل متعددی تأثیر می پذیرند، برخی از این عوامل عبارتند از:

- الف - دامنه منابع اطلاعاتی قابل دسترسی؛
 - ب - میزان بهره برداری از منابع اطلاعاتی موجود؛
 - ج - ویژگی های پیشینه ای، انگیزش، آشنایی حرفه ای و دیگر خصصت های فردی کاربر؛
 - د - نظام های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و ... که بر کاربر و نتایج بهره برداری از آن تأثیر می گذارد؛
- شناسایی نیازهای اطلاعاتی فرآیندی پیچیده است و عواملی چند بر این پیچیدگی می افزایند که اهم آنها عبارتند از:
۱. کاربرانی که از یک نوع اطلاعات استفاده می کنند، از بسیاری جهات با یکدیگر متفاوتند (نظام ارزشی کاربران بنا به ماهیت کار تفاوت می کند و بر چگونگی ارائه خدمات اطلاع رسانی اثر می گذارد)؛

۲. پژوهشگران به مدارک مستند نیازمندند، در حالی که برنامه ریزان به دنبال خلاصه دیدگاه ها و آراء هستند؛
۳. اطلاعات در اختیار کاربران مختلفی قرار می گیرد (کارکنان بخش تحقیق و توسعه، محققان و فن آوران کاربردی، مدیران و برنامه ریزان، کادر اداری و ... همه از اطلاعات راه های گوناگونی بهره می جویند)؛

هر چند که مطالعات نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان هنوز به اهداف خود نرسیده است لیکن به نظر می‌رسد که پایان سال ۱۹۶۳ نقطه عطفی برای تحقیقات تجربی نیازهای اطلاعاتی دانشمندان و مهندسان باشد.^۶

در سال ۱۹۷۰ شاهد تلاش کشورهای دیگر جهت بررسی نیازهای اطلاعاتی و استفاده از منابع اطلاعاتی در علوم و فن‌آوری هستیم. گرچه هنوز (در دهه ۷۰) دانشمندان، مهندسان و محققان علوم و فن‌آوری معتقدند که اطلاعات مورد نیاز آنها با وجود ندارد و یا اگر وجود داشته باشد ناکافی است. در این راستا تحقیقات نیازها و مصارف اطلاعاتی به صورت یک پدیده جهانی در آمد و به کشورهای دیگر سرایت کرد. در این زمینه لاین و گراوری^۷ عقیده دارند که نخستین گام برای رفع مشکلات اطلاعاتی دانشمندان، محققان و مهندسان درک و تحلیل نیازهای اطلاعاتی آنهاست. به نظر آنها مشکلات اطلاعاتی این محققان از دو جنبه باید مدنظر قرار گیرد:

الف. عواملی که باعث تفاوت و گوناگونی نیازهای اطلاعاتی می‌شود.

ب. انواع نیازهای اطلاعاتی.
در سال ۱۹۸۰ کنفرانسی تحت عنوان «کتابخانه‌های مؤسسات و نهادهای آموزشی دانشگاهی» در کلمبیا برگزار گردید. در این کنفرانس چنین آمده است: «بررسی نیازهای اطلاعاتی برای برنامه‌ریزی و توسعه کتابخانه ضروری است. همچنین روی مسائلی نظیر نیازهای اطلاعاتی استفاده کنندگان، کافی بودن منابع موجود و خدمات و لزوم انجام بررسی نیازهای استفاده کنندگان در کتابخانه‌های دانشگاه کلمبیا تأکید شده است.

مروری بر تحقیقات انجام شده در زمینه نیازهای اطلاعاتی نشان می‌دهد که تا سال ۱۹۸۵ این پژوهش‌ها عمدتاً روی نیازهای اطلاعاتی گروه‌های مهندسان و دانشمندان علوم و فن‌آوری متمرکز بوده است. اما در سال‌های اخیر بررسی نیازهای اطلاعاتی در سایر حوزه‌ها نظیر، پزشکی، زیست‌شناسی و علوم انسانی نیز انجام گرفته است.^۷

۴. جریان اطلاعات و مجراهای برقراری ارتباط پیچیده است و بر دیگر پیچیدگی‌ها می‌افزاید و سلبقه‌های فردی و جنبه‌های رفتاری خود بعد دیگری را اضافه می‌کند.

سواى پیچیدگی‌های ذکر شده، مشکلات دیگری هم وجود دارد که به اخلاق و رفتار فردی جوینده برمی‌گردد: احتمال دارد کاربری نخواهد نیازش را آشکار کند، چه می‌خواهد نشان دهد کارش و رای هر نوع نیازمندی است و منابع اطلاعاتی را به خوبی می‌شناسد. برای گمراه ساختن یا منحرف کردن کتابدار ممکن است پرسشی مطرح کند یا نیازی کاذب را پیش کشد تا اطلاعات مورد نیازش را دریافت کند. در مجموع علل و عوامل یاد شده، فرآیند شناسایی نیازهای اطلاعاتی را به انجام یک پژوهش تجسسی و کارآگاهی شبیه ساخته بطوری که یکی از ملال‌آورترین زمینه‌های تحقیق در حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی در چند دهه گذشته، تحقیق در زمینه نیازهای اطلاعاتی بوده است. (۲)

مفهوم استفاده از اطلاعات

یکی از مشکلات عمده پژوهشگران در مطالعات استفاده کنندگان تشخیص میان نیازهای اطلاعاتی و استفاده از منابع اطلاعاتی است. در واقع، تعدادی از مطالعاتی که در مورد نیازهای اطلاعاتی انجام گرفته به مطالعه استفاده از اطلاعات پرداخته‌اند. از آنجا که مفهوم نیاز اطلاعاتی به روشنی مشخص و تبیین نشده است، سه مفهوم نیاز اطلاعاتی، منابع اطلاعاتی و رفتارهای اطلاع‌یابی اغلب در پژوهش‌ها و نوشته‌ها، به یک مفهوم به کار می‌روند.

پیشینه پژوهش

نخستین بررسی‌های انجام شده در زمینه نیازهای اطلاعاتی، به سال ۱۹۵۰ در آمریکا باز می‌گردد. پس از پایان یافتن جنگ جهانی دوم به علت افزایش اطلاعات در زمینه علوم و فن‌آوری، مطالعه روی نیازهای اطلاعاتی و کاربرد اطلاعات نیز رو به افزایش نهاد. از سال ۱۹۶۶ تحقیقات مربوط به نیازهای اطلاعاتی و استفاده از منابع اطلاعاتی در مجله علوم و فن‌آوری انتشار یافت. منزل^۵ در سال ۱۹۶۶ در مروری بر مطالعات استفاده کنندگان چنین نتیجه‌گیری می‌کند:

پیشینه در ایران

در زمینه نیازهای اطلاعاتی و مصارف اطلاعات، در کشور ما تاکنون پژوهش‌های زیادی انجام نشده است. اولین مورد ثبت شده در این رابطه پژوهشی است که توسط گروه آموزش کتابداری دانشکده علوم تربیتی دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۴ با عنوان "چگونگی دستیابی به منابع و مدارک" انجام شده است. از سال ۱۳۵۴ تا سال ۱۳۷۰ فقط تعداد انگشت‌شماری تحقیق در زمینه نیازسنجی اطلاعات انجام شده و برخی از آنها در قالب مقاله در مجلات به چاپ رسیده است. از دهه ۷۰ به این سو شاهد حرکت قابل توجهی در این رابطه هستیم؛ هرچند که اغلب پژوهش‌ها در قالب پایان‌نامه می‌باشند.^۸

سالانه مقدار زیادی از وقت متخصصان اطلاع‌رسانی شاغل در مرکز اطلاع‌رسانی جهاد و نهادهای اطلاع‌رسانی وابسته، و همچنین رقم بالایی از بودجه‌های ارزی و ریالی، صرف تهیه و تأمین اطلاعات مورد نیاز محققان می‌گردد. به همین جهت به منظور جلوگیری از به هدر رفتن چنین سرمایه هنگفتی و ارزیابی دقیق سرمایه‌گذاری‌های انجام شده، پژوهش حاضر در راستای سیاست‌های اطلاع‌رسانی موجود و کسب آگاهی لازم از نقاط ضعف و قوت شرایط موجود انجام شده است و نتایج بدست آمده می‌تواند در جهت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی مناسب، مدیران و دست‌اندرکاران را یاری رساند.

تعریف مسئله

معاونت آموزش و تحقیقات وزارت جهادسازندگی (سابق)، دارای ۷۰ مرکز و مؤسسه آموزشی و تحقیقاتی در سراسر کشور می‌باشد. از این تعداد ۳۳ مرکز به‌عنوان مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام شناخته شده‌اند که محققان شاغل در این مراکز بر حسب شرایط اقلیمی و گرایش‌های موضوعی، در زمینه‌های کشاورزی، منابع طبیعی، دامپروری، دامپزشکی، شیلات و آبزیان، جنگل و مرتع، آبخیزداری و... به تحقیق و پژوهش می‌پردازند. با توجه به موضوع پایان‌نامه حاضر مبنی بر **سنجش نیازهای اطلاعاتی محققان مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام وزارت جهاد کشاورزی**، نیازهای اطلاعاتی محققان شاغل در مراکز تحقیقاتی یاد شده (۲۱۸ محقق)، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. از آنجا که مهمترین عامل برای انجام هر پژوهشی دستیابی به اطلاعات لازم می‌باشد، مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد با هدف تهیه و تأمین اطلاعات مورد نیاز محققان در سال ۱۳۷۲ شروع به فعالیت نمود. علاوه بر این هر یک از مراکز تحقیقاتی مورد نظر دارای کتابخانه یا نهاد اطلاع‌رسانی می‌باشند که مهمترین وظیفه‌شان مرتفع ساختن نیازهای اطلاعاتی محققان تحت پوشش می‌باشد. نهادهای اطلاع‌رسانی مورد نظر جهت فراهم‌آوری اطلاعات مورد نیاز استفاده‌کنندگان می‌توانند با مرکز اطلاع‌رسانی هماهنگی‌های لازم را به عمل آورند.

یافته‌های پژوهش و تجزیه و تحلیل آنها

یافته‌های پژوهش حاضر بر اساس داده‌های موجود در ۲۱۸ نسخه پرسشنامه تکمیلی کارشناسان جهادی (محققان) که در مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام وزارت جهادسازندگی به تحقیق و پژوهش فعالیت دارند، بنا شده است. یافته‌های پژوهش که در قالب جدول‌های مختلف آمده است، ضمن نشان‌دادن نیازهای اطلاعاتی محققان، اهمیت منابع اطلاعاتی را از لحاظ شکل، زبان و نوع منبع اطلاعاتی مشخص ساخته است.

جدول شماره (۱) زمینه و حوزه فعالیت‌های تحقیقاتی محققان

زمینه‌های تحقیقی محققان	تعداد	درصد
علوم دامی	۳۵	۱۶/۱
جنگل و مرتع	۲۳	۱۵/۱۲
دامپزشکی	۲۲	۱۱
آبخیزداری	۱۸	۸/۲۶
علوم گیاهی	۱۲	۶/۴۲
کشاورزی	۱۳	۵/۹۶
زمین شناسی	۱۳	۵/۹۶
حشره‌شناسی	۸	۳/۶۷
مدیریت منابع طبیعی	۷	۳/۲۱
اصلاح نباتات	۶	۲/۷۵
جغرافیا	۶	۲/۷۵
اقتصاد علوم اجتماعی	۵	۲/۲۹
اکولوژی	۴	۱/۸۳
میکروبیولوژی	۴	۱/۸۳
شیعی	۳	۱/۳۸
سایر رشته‌ها	۲۵	۱۱/۲۷

براساس اطلاعات موجود در جدول شماره (۳) از مجموع ۲۱۸ پاسخ‌دهنده، ۱۹۳ نفر، (۸۸/۵ درصد) مهمترین عامل استفاده از اطلاعات را انجام تحقیق ذکر کرده‌اند. ۹۶ نفر (۴۴ درصد) مهمترین عامل استفاده از اطلاعات را روزآمد نگهداشتن اطلاعات، ۳۷ نفر (۱۶/۹۷ درصد) از اطلاعات به منظور پیشرفت کار، استفاده می‌کنند. همچنین ۲۷ نفر (۱۲/۳۸ درصد) استفاده از اطلاعات را برای انجام تدریس، و ۲۴ نفر (۱۱ درصد) از اطلاعات برای تألیف، و ۵ نفر (۲/۲۹ درصد) از اطلاعات برای پرکردن اوقات فراغت استفاده می‌کنند. بنابراین از میان موارد استفاده از اطلاعات تحقیق در جایگاه نخست، روزآمدسازی اطلاعات در جایگاه دوم و پیشرفت کار در جایگاه سوم اهمیت قرار می‌گیرند.

جدول شماره (۴) میزان استفاده محققان از منابع اطلاعاتی

منابع اطلاعاتی	تعداد	درصد
کتاب	۱۶۶	۱۸/۷۶
نشریات ادواری (مجلات)	۱۶۴	۱۸/۵۳
پایان‌نامه	۴۲	۴/۷۴
گزارش‌های تحقیقاتی	۱۴۹	۱۶/۸۴
روزنامه	۳۸	۴/۲۹
بانک‌های اطلاعاتی	۱۶۳	۱۸/۲۸
اینترنت	۱۲۵	۱۴/۱
پروانه ثبت اختراع (پتنت)	۲۴	۲/۷
سایر منابع	۱۴	۱/۵۸
مجموع	۸۸۵	۱۰۰

باتوجه به اطلاعات موجود در جدول شماره (۴)، کتاب به عنوان پر استفاده‌ترین منبع اطلاعاتی مورد مراجعه محققان است و با ۱۶۶ مورد استفاده (۱۸/۷ درصد) از مجموع نهایی ۸۸۵ مورد در رتبه نخست قرار دارد و مجلات با ۱۶۴ مورد استفاده و (۱۸/۵۳ درصد) در جایگاه دوم و بانک‌های اطلاعاتی با ۱۶۳ مورد مراجعه و کسب (۱۸/۲۸ درصد) در مکان سوم جای دارد. گزارش‌های تحقیقاتی با ۱۴۹ مورد، اینترنت با ۱۲۵ مورد، پایان‌نامه‌ها با ۴۲ مورد، روزنامه‌ها با ۳۸ مورد، پروانه‌های ثبت اختراع (پتنت) با ۲۴ مورد و سایر

براساس اطلاعات موجود در جدول شماره (۱)، عناوین ۱۵ رشته تحصیلی که حداقل دارای ۳ نفر پاسخ‌دهنده بوده‌اند، آمده است. رشته‌هایی که کمتر از ۳ نفر پاسخ دهنده داشته‌اند در ستون سایر رشته‌ها آمده است. علوم دامی (دامپروری) با فراوانی ۳۵ (۱۶/۱ درصد) با بیشترین تعداد در رتبه نخست قرار دارد. رشته جنگل و مرتع با فراوانی ۳۳ (۱۵/۱۳ درصد) در ردیف دوم و رشته دامپزشکی با فراوانی ۲۴ (۱۱ درصد) در جایگاه سوم قرار دارد. همچنین حوزه آبخیزداری، علوم گیاهی، زمین‌شناسی و... در مراتب بعدی قرار می‌گیرند.

جدول شماره (۲) توزیع فراوانی میزان تحصیلات

محققان مراکز تحقیقاتی

میزان تحصیلات	فراوانی	درصد
دکتر	۲۰	۱۸/۳۴
کارشناس ارشد	۱۲۹	۵۹/۱۶
کارشناس	۴۹	۲۲/۵
کاردان	۰	۰
جمع	۲۱۸	۱۰۰

از مجموع ۲۱۸ نفر محقق مورد نظر در این پژوهش، تعداد ۴۰ نفر (۱۸/۳۴ درصد) دارای مدرک دکترا، ۱۲۹ نفر (۵۹/۱۶ درصد) کارشناس ارشد (فوق لیسانس) و ۴۹ نفر (۲۲/۵ درصد) کارشناس (لیسانس) می‌باشند. همانگونه که ملاحظه می‌شود گزینه مربوط به کاردانی هیچ فراوانی نداشته است و این نشان‌دهنده این است که همه محققان دارای مدارج عالی تحصیلی می‌باشند. لازم به ذکر است که رتبه نخست مربوط به محققانی است که دارای مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد می‌باشند.

جدول شماره (۳) موارد استفاده از اطلاعات براساس

نظر محققان

موارد استفاده	تعداد	درصد
تحقیق	۱۹۳	۸۸/۵
تدریس	۲۷	۱۲/۳۸
روزآمدسازی	۹۶	۴۴
پیشرفت کار	۳۷	۱۶/۹۷
تألیف	۲۴	۱۱
اوقات فراغت	۵	۲/۲۹

منابع با ۱۴ مورد استفاده در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. همچنین در رابطه با اهمیت منابع اطلاعاتی برای محققان، از آنها خواسته شد تا منابع اطلاعاتی را به ترتیب اولویت از ۱ تا ۹ شماره‌گذاری کنند. در این زمینه نتایج قابل توجهی بدست آمده، که عبارتند از:

۱- بانک‌های اطلاعاتی ۶۹۸ امتیاز

۲- نشریات ادواری (مجلات) ۶۷۲ امتیاز

۳- کتاب ۶۶۵ امتیاز

۴- گزارش‌های تحقیقاتی ۵۹۸ امتیاز

۵- اینترنت ۴۳۵ امتیاز

۶- پایان‌نامه‌ها ۲۸۳ امتیاز

۷- روزنامه‌ها ۷۷ امتیاز

۸- پروانه‌های ثبت اختراع (پتنت) ۴۲ امتیاز

۹- سایر منابع ۳۸ امتیاز

همانگونه که در جدول شماره (۶) مشاهده می‌شود، منابع اطلاعاتی مورد استفاده محققان بیشتر به زبان انگلیسی است که با فراوانی ۱۸۹ مورد، (۶۱/۵۶ درصد) از کل اطلاعات مورد استفاده آنها را شامل می‌شود. اطلاعات مورد استفاده به زبان فارسی با فراوانی ۱۱۶ (۳۷/۷۸ درصد) از کل موارد استفاده در مقایسه با منابع انگلیسی در جایگاه دوم قرار دارد. همچنین در مورد زبان فرانسه تنها یک نفر (۲ درصد) از محققان از منابع فرانسوی زبان استفاده می‌کند و سایر زبانها نیز تنها یک مورد (۲ درصد) اشاره شده، که مربوط به زبان ترکی استامبولی است. با توجه به یافته‌های پژوهش بیشتر منابع اطلاعاتی مورد نیاز محققان را منابع انگلیسی در بر می‌گیرد.

جدول شماره (۷) نقش اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی محققان

جدول شماره (۵) میزان استفاده از اطلاعات برحسب

شکل (فرمت) اطلاعات

میزان استفاده	تعداد	درصد
زیاد	۹۱	۴۱/۷
کم	۵۹	۲۷/۱
خیلی کم	۳۴	۱۵/۶
هیچ	۳۴	۱۵/۶

شکل (فرمت) اطلاعات	تعداد	درصد
اطلاعات چاپی	۸۲	۳۷/۶۱
اطلاعات غیرچاپی	۵۴	۲۴/۷۸
هر دو مورد	۸۲	۳۷/۶۱
مجموع	۲۱۸	۱۰۰٪

براساس یافته‌های موجود، ۸۲ نفر (۳۷/۶۱ درصد) از محققان از منابع اطلاعاتی چاپی (مکتوب) و ۵۴ نفر (۲۴/۷۸ درصد) از منابع اطلاعاتی غیرچاپی (دیجیتالی) و ۸۲ نفر از محققان از هر دو نوع منابع اطلاعاتی (چاپی و غیرچاپی)، بطور یکسان استفاده می‌کنند.

جدول شماره (۶) میزان استفاده محققان از منابع اطلاعاتی

در جدول شماره (۷)، نقش و تأثیر اینترنت در تأمین نیازهای اطلاعاتی محققان مورد بررسی قرار گرفته است. بر این اساس ۹۱ نفر (۴۱/۷ درصد) از محققان نقش اینترنت را زیاد ذکر کرده‌اند و در رتبه نخست جای دارند. محققانی که نقش اینترنت را کم ذکر کرده‌اند، ۵۹ نفر می‌باشند که با کسب ۲۷/۱ درصد) از مجموع ۲۱۸ نفر در ردیف دوم قرار می‌گیرند. ۳۴ نفر از محققان (۱۵/۶ درصد) نقش اینترنت را خیلی کم و ۳۴ نفر (۱۵/۶ درصد) نقش آنرا هیچ ذکر کرده‌اند. البته بیشتر کسانی که نقش اینترنت را خیلی کم یا هیچ اعلام کرده‌اند، علت آنرا عدم دسترسی به اینترنت ذکر کرده‌اند. براین اساس می‌توان نتیجه گرفت که این منبع اطلاعاتی نقش مهمی در تأمین اطلاعات روزآمد برای محققان دارد و با فراهم کردن

زبان‌های مورد استفاده	تعداد	درصد
زبان فارسی	۱۱۶	۳۷/۷۸
زبان انگلیسی	۱۸۹	۶۱/۵۶
زبان فرانسه	۱	٪۲
سایر زبانها	۱	٪۲

منابع

۱. بابایی، محمود. نیازسنجی اطلاعات. تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۷۸.
۲. دیوادسون، اف. جی. ولینگم، پی. پرتپ. روشی برای شناخت نیازهای اطلاعاتی کاربران. ترجمه اسدالله آزاد، گزیده مقالات ایفلا ۹۶ (چین): کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶، ص. ۳۴-۱۲.
۳. آذرنگ، عبدالحسین. اطلاعات و ارتباطات. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان چاپ و انتشارات، ۱۳۷۰.
۴. اسدی کرگانی، فاطمه. "بررسی نحوه دستیابی کارشناسان امور بهزیستی به منابع و مدارک مورد نیاز". پایان‌نامه فوق لیسانس کتابداری، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، ۱۳۶۶.
۵. روسن، کارل گوستاو. روش خلاق در تعریف نیازهای اطلاعاتی. ترجمه نسرین آخوندی اصل. اطلاع‌رسانی: دوره ۱۳، ش ۲، ص. ۵۷-۴۹.
۶. ساتومی، ریما. "مدیریت راهبردی و نیازهای اطلاعاتی"، ترجمه سیمین بردبار. اطلاع‌رسانی، ۱۲ (تابستان ۱۳۷۶): ۴۹.
۷. طلاچی، هما. نیازهای اطلاعاتی متخصصان حوزه علوم پزشکی در ایران و جهان. فصلنامه کتاب: زمستان ۱۳۷۵، ص. ۵۸-۴۳.
۸. مزینانی، علی. "بررسی نیازها و کاربردهای اطلاعات در جوامع آموزش و پژوهشی". فصلنامه پیام کتابخانه، سال هفتم (تابستان ۱۳۷۶): ۱۰.
9. Kent, Allen (editor). Encyclopedia of Library and Information Science. Vol. 59, Supplement 22; New York: M. Dekker, 1968-1995.
10. Nicholas, David (1996) Assessing Information Needs: Tools and Techniques. London: Aslib.
11. Paisley, W. J. (1986) Information Needs and uses. Annual Review of Information Science and Technology, 21, 1-30.
12. Rhode, N. F. (1966) Information Needs. Advances in Librarianship, 14, 49-50.
13. Wilson, T.D. (1981) On User Studies and Information Needs. J. of Documentation: 33(4), 290.

یادداشت‌ها

۱- برگرفته از پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی: جواد بشیری، «سنجش نیازهای اطلاعاتی محققان مراکز تحقیقات منابع طبیعی و امور دام وزارت جهاد کشاورزی»، تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، ۱۳۸۰.

2. Information Needs

3. Information Need Measurement

4. Susan Crawford

5. Menzel

6. Line & Gravity

۷- موارد ذکر شده فقط مروری بر سیر تاریخی پیشینه پژوهش در کشورهای دیگر بوده و ذکر همه موارد در این مقاله نه امکان‌پذیر بود و نه ضروری؛ لذا خوانندگان گرامی جهت مطالعه بیشتر می‌توانند از طریق جستجو در اینترنت و یا بانک‌های اطلاعاتی نظیر LISA, ISA, UMI و... به موارد زیادی از این نوع دست یابند.

۸- برای مطالعه بیشتر به چکیده پایان‌نامه‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی. تنظیم ماندانا صدیق‌بهرزادی... تهران: کتابخانه ملی، ۱۳۷۹. مراجعه نمایید.

امکان دسترسی به اینترنت برای آنها، گام مؤثری در رفع نیازهای اطلاعاتی آنها برداشته خواهد شد.

جدول شماره (۸) روش‌های کسب اطلاعات توسط محققان

روش دستیابی	تعداد	درصد
مراجعه حضوری	۱۴۸	۶۷/۸۹
مکاتبه	۱۱۳	۵۱/۸۳
تلفن	۴۵	۲۰/۶۴
فاکس	۲۵	۱۱/۴۷
پست الکترونیکی	۶۴	۲۹/۳۶
سایر موارد	۳	۱/۴

با توجه به اطلاعات ارائه شده در جدول شماره (۸)، از میان روش‌ها و وسایل دسترسی به اطلاعات، مراجعه حضوری از معمول‌ترین روش‌های دستیابی به اطلاعات ذکر شده است به نحوی که در برخی از مراکز تحقیقاتی تمامی پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه، گزینه مربوط به مراجعه حضوری را انتخاب کرده‌اند. لازم به ذکر است هر پاسخ‌دهنده مجاز بود بیش از یک گزینه را انتخاب کند. در مجموع ۱۴۸ نفر (۶۷/۸۹ درصد) از طریق مراجعه حضوری؛ ۱۱۳ نفر (۵۱/۸۳ درصد) از طریق مکاتبه؛ ۶۴ نفر (۲۹/۳۶ درصد) از طریق پست الکترونیکی؛ ۴۵ نفر (۲۰/۶۴ درصد) از طریق تلفن و ۲۵ نفر (۱۱/۴۷ درصد) از طریق فاکس، اطلاعات مورد نیاز خود را بدست می‌آوردند.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج تحقیقاتی که در قالب پایان‌نامه حول موضوع نیازهای اطلاعاتی انجام شده در اکثر موارد، کتاب به عنوان مهم‌ترین منبع اطلاعاتی ذکر شده است و در برخی از موارد مجلات به عنوان اولویت اول ذکر شده است. یافته‌های تحقیق حاضر نیز شبیه نتایج ذکر شده فوق است. البته تفاوت‌هایی هم دارد و آن اینکه از نظر محققان مورد نظر در این تحقیق به ترتیب کتاب، مجلات، بانک‌های اطلاعاتی و اینترنت بیشترین نقش را در تأمین اطلاعات مورد نیاز دارند، اما از لحاظ اولویت‌بندی منابع اطلاعاتی به ترتیب اهمیت بانک‌های اطلاعاتی، مجلات، کتاب‌ها و اینترنت قرار می‌گیرند.